

Joanna Wojtyńska*

ORCID: 0000-0001-5559-4043

Polskie Towarzystwo Ewaluacyjne

Polskie Towarzystwo Socjologiczne

PROBLEMY DOSTĘPNOŚCI UNIwersYTETÓW TRZECIEGO WIEKU DLA NIEPEŁNOSPRAWNYCH SENIORÓW

Polska od lat działa na rzecz realizacji idei *lifelong learning*, między innymi przez uchwalenie dokumentu „Perspektywa uczenia się przez całe życie”. Jedną z kwestii, którą w nim odnotowano, jest znaczenie uczenia się dla utrzymania aktywności seniorów oraz rozwój Uniwersytetów Trzeciego Wieku jako instytucji edukujących osoby starsze. Wiadomo, że od 32 procent do 52 procent tej populacji stanowią osoby z ograniczoną sprawnością. Dla tych osób korzystanie z oferty UTW zależy w dużej mierze od uwzględniania ich szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności. Artykuł przybliży między innymi wymagania *Ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* oraz *Standardy dostępności dla polityki spójności 2014–2020*. Autorka dokonuje analizy stron internetowych UTW, szukając odpowiedzi na pytanie: jakie oferty kierowane są do osób z niepełnosprawnościami? Z przeprowadzonej analizy wynika, że niepełnosprawni seniorzy są wciąż grupą marginalizowaną. Jednak dokładną odpowiedź na pytanie o dostęp osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności do Uniwersytetów Trzeciego Wieku mogłyby dać jedynie badania przeprowadzone na szerszą skalę.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, starość, osoby niepełnosprawne, seniorzy, dostępność, Uniwersytet Trzeciego Wieku

IDEA UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE

„Aby spełnić w całości swoją misję, edukacja powinna organizować się wokół czterech aspektów kształcenia, które przez całe życie będą niejako dla każdej jednostki filarami jej wiedzy: **uczyć się, aby wiedzieć**, tzn. aby zdobyć narzędzia rozumienia; **uczyć się, aby działać**, aby móc oddziaływać na swoje środowisko; **uczyć się, aby żyć wspólnie**, aby uczestniczyć i współpracować z innymi na wszystkich płaszczyznach działalności ludzkiej; wreszcie, **uczyć się, aby być**, dążenie, które jest pokrewne trzem poprzednim” (Delors 1998: 85).

* Adres do korespondencji: Joanna Wojtyńska, Polskie Towarzystwo Ewaluacyjne, ul. Kazimierza Wóycickiego, 01-938 Warszawa; e-mail: joanna.wojtynska@wp.pl.

Od wielu lat, a zwłaszcza od czasu przyjęcia strategii lizbońskiej w 2000 roku, Unia Europejska promuje ideę *lifelong learning*, czyli uczenia się przez całe życie. Polska włączyła się w działania na rzecz szerzenia i realizacji tej idei, między innymi dzięki uchwaleniu przez Radę Ministrów w 2013 roku dokumentu strategicznego pod nazwą „Perspektywa uczenia się przez całe życie”. W dokumencie tym zwrócono w szczególności uwagę na fakt wydłużania się średniej długości życia w Polsce, przy jednoczesnym utrzymywaniu się lepszej kondycji zdrowotnej seniorów, a także na wiążącą się z tym koniecznością zachęcania i wspierania osób starszych w utrzymywaniu aktywności zawodowej i społecznej. Jak stwierdzili autorzy tego dokumentu: „Dla osiągnięcia tego celu uczenie się może odegrać zasadnicze znaczenie. Uczący się seniorzy mogą też łatwiej zaspokajać potrzebę utrzymania kontaktów społecznych” (Perspektywa... 2013: 25). W przywołanym dokumencie odnotowano również dynamiczny rozwój Uniwersytetów Trzeciego Wieku (UTW) jako instytucji edukujących osoby starsze w wieku poprodukcyjnym. Czynnikiem sprzyjającym temu rozwojowi był „Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013” i jego kontynuacja w latach 2014–2020. Głównym celem tego programu jest bowiem „poprawa jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną”, który realizowany jest między innymi przez cel szczegółowy dotyczący większego zróżnicowania oferty edukacyjnej dla osób starszych i poprawy jej jakości. Za miernik tego celu przyjęto liczbę nowych słuchaczy i założono wzrost z 20 tysięcy w 2012 roku do 120 tysięcy w roku 2020 (Uchwała nr 237... 2014).

Jak podkreśla Artur Fabiś, dla seniorów uniwersytety trzeciego wieku mają nie tylko wartość edukacyjną, ale pełnią również funkcję terapeutyczną i integracyjną. Uczestnictwo w zajęciach umożliwia bowiem nawiązywanie nowych znajomości, dzielenie się z innymi osobami swoimi problemami i sposobami ich rozwiązywania, zmniejsza poczucie osamotnienia i bezcelowości egzystencji. Zwraca uwagę, że „Zgodnie z teorią aktywności, seniorzy, by godnie przeżyć starość, muszą zadbać o swoją aktywność, także na płaszczyźnie edukacyjnej” (Chabior et al. 2014: 77). Jednak edukacja stanowi dla seniorów nie tylko cel aktywności, ale służy także rozwojowi poprzez nabywanie nowych umiejętności i wiedzy oraz jest narzędziem do zachowania samodzielności i niezależności. Autor proponuje więc osobom starszym model edukacji oparty na trzech zasadniczych funkcjach: emancypacyjnej, której celem jest wzmocnienie pozycji seniorów w hierarchii społecznej, altruistycznej służącej zaspokojeniu potrzeby pomagania innym oraz egotycznej, która jest związana z samorozwojem i podniesieniem poczucia własnej wartości.

Podobnie cele kształcenia starszych osób i związane z nimi obszary wiedzy ważnej dla seniorów definiuje Ewa Skibińska (2008). Zwraca uwagę na trzy potrzeby, które powinny być podstawą planowania procesu kształcenia: potrzeba rozumienia współczesnego świata i posiadania umiejętności jego interpretacji, potrzeba rozwoju umiejętności troszczenia się o siebie i podejmowania świadomych decyzji – również w dłuższej perspektywie, oraz potrzeba posiadania umiejętności przydatnych w codziennym życiu, takich jak na przykład obsługa komputera, bankomatu czy korzystanie z internetu. Działania edukacyjne kierowane do osób starszych powinny więc oprócz kształcenia umiejętności technicznych dotyczyć także wiedzy z zakresu profilaktyki i radzenia sobie z problemami zdrowotnymi, rozwijania nowych i dotychczasowych zainteresowań, a także takich „życiowych” kwestii, jak sprawy

finansowe czy prawne (Sikora 2013).

Z kolei zdaniem Adama A. Zycha (2009) edukacja seniorów powinna być ukierunkowana na dbanie o psychiczną i fizyczną sprawność, wzmacnianie sił życiowych, osiąganie satysfakcji, rozumienie siebie, świata i społeczeństwa, kontrolowanie swojego życia i bycie aktywnym. Należy tu zauważyć, że samo pojęcie „edukacja” jest bardzo pojemne: „[...] to forma praktyki społecznej, która nastawiona jest na formowanie zdolności życiowych człowieka. Mieści się tutaj wychowanie, opieka, kształcenie, nauczanie, uczenie się, socjalizacja [...]” (Rubacha 2005: 9). Dzięki uczestnictwu w Uniwersytetach Trzeciego Wieku seniorzy są więc poddawani procesowi wychowania, który wspomaga ich rozwój, umożliwia lepsze przeżywanie życia oraz pomaga w „stawaniu się sobą” w starości (Czerniawska 1998). Możliwość aktywnego kreowania własnego życia, nadawania mu sensu i realizowania swoich celów przyczynia się również do poprawy jakości życia. Natomiast Norbert G. Pikuła zwraca uwagę, że podstawowym warunkiem pomyślnego starzenia się jest „edukacja w starości do sensu życia” (Pikuła 2015: 177), która powinna koncentrować się wokół trzech aspektów: wspierania w poszukiwaniu sensu, motywowania do podejmowania działań nadających sens oraz realizowania w procesie nauczania zadań dotyczących sensu, wartości życia i odpowiedzialności za siebie i swoje życie.

MOŻLIWOŚCI I SZCZEGÓLNE POTRZEBY EDUKACYJNE OSÓB STARSZYCH

Odrębną kwestią, jednak równie ważną jak treści kształcenia, jest dostosowanie procesu nauczania do możliwości percepcyjnych seniorów. Potencjał intelektualny osób po 60 roku życia nie jest już taki sam jak wcześniej. Zmienia się poziom postrzegania zmysłowego i zdolności językowe, przemianom podlega inteligencja, pamięć i uwaga. Wprawdzie wyniki badań prowadzonych nad przebiegiem procesów poznawczych czy zmian w inteligencji ogólnej i zdolnościach specjalnych nie dają jednoznacznego obrazu intelektualnego potencjału seniorów (Stuart-Hamilton 2006), to zmiany te niewątpliwie mają wpływ na proces przyswajania nowej wiedzy i umiejętności oraz muszą być brane pod uwagę podczas planowania zajęć dydaktycznych.

Autorzy publikacji poświęconych temu zagadnieniu skupiają się przede wszystkim na dwóch aspektach: metodach i formach kształcenia oraz stosowanych środkach dydaktycznych. Zdaniem Skibińskiej (2008), najbardziej przydatne dla kształcenia seniorów są metody oparte na słowie mówionym i pisanim oraz metody praktyczne. Pierwsze wynika z faktu, że kształcenie oparte na obrazie zaczęło dominować około trzydzieści–czterdzieści lat temu, więc tak wychowane pokolenia dopiero wchodzi w wiek emerytalny. Drugie bazuje na poglądzie, że odwoływanie się do doświadczeń i przyzwyczajajeń ułatwia starszym osobom odnalezienie się w roli „ucznia”. Mniej skuteczne są metody nauczania oparte na obserwacji i problemowe. W tym drugim przypadku można uzyskać lepszy wynik, jeśli rozwiązywane problemy nie mają charakteru abstrakcyjnego, ale są bliskie życiu uczestników zajęć.

Na dobór metod kształcenia i środków dydaktycznych duży wpływ ma także fakt, że wraz z wiekiem znacząco pogarsza się wzrok i słuch. Pojawiają się więc kwestie wielkości

i rodzaju czcionki stosowanej w materiałach drukowanych i prezentacjach, kontrastowości i wielkości prezentowanych obrazów, odpowiedniego planowania czasu wykładu i przerw, klarowności i jednoznaczności przekazywanych treści, a także odpowiednich warunków kształcenia (bez hałasu z zewnątrz zakłócającego odbiór, za to z użyciem nagłośnienia, z odpowiednim oświetleniem i rozmieszczeniem krzeseł względem siebie i prowadzącego). Z tego również powodu – trudności wynikających z gorszego funkcjonowania zmysłu wzroku i słuchu – zdaniem Skibińskiej (2008) problematyczne są metody nauczania oparte na obserwacji. Innego zdania jest Marlena Kilian (2015), która podkreśla wartość nauczania bezpośredniego, obejmującego między innymi demonstrację, prace ręczne i obserwację.

W literaturze przedmiotu wielokrotnie pojawia się postulat, aby osoby uczące seniorów odwoływały się do ich doświadczeń i posiadanej wiedzy. Ważna jest także możliwość wzięcia udziału w dyskusji. Taki sposób prowadzenia zajęć sprzyja zapamiętywaniu nowych wiadomości i zwiększa skuteczność nauczania (Skibińska 2008; Sikora 2013; Kilian 2015). Ponadto dzielenie się własnymi doświadczeniami i wzajemna wymiana wiedzy prowadzą do sprzyjającego uczeniu się zjawiska tzw. tutoringów rówieśniczego, a w przypadku większych różnic w wieku uczestników zajęć – również tutoringów międzypokoleniowego (Wilowska 2007).

Natomiast spośród stosowanych form kształcenia, z punktu widzenia zróżnicowanych możliwości intelektualnych seniorów, najbardziej odpowiednia powinna być praca indywidualna, dopasowana do potrzeb poszczególnych osób. Jednak wartość kontaktów społecznych zapobiegających między innymi poczuciu osamotnienia i wykluczeniu społecznemu przemawia za formami audytoryjnymi i grupowymi (Skibińska 2008).

MOŻLIWOŚCI KORZYSTANIA Z OFERTY EDUKACYJNEJ PRZEZ SENIORÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Jak wynika z informacji zebranych przez Główny Urząd Statystyczny, w roku akademickim 2017/2018 działało 640 UTW – o 65 więcej niż trzy lata wcześniej, a liczba słuchaczy UTW wyniosła 113 193 – o 16 823 osoby więcej niż w roku akademickim 2014/2015 (GUS 2016, 2019b). Wśród 113,2 tysiąca słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku w roku akademickim 2018/2019 najwięcej było osób w wieku 61–75 lat (71,9%). Osoby w wieku powyżej 75 roku życia stanowiły 16,4%, a osoby mające mniej niż 61 lat – 11,7% (GUS 2019a).

Ze statystyk wynika również, że – w zależności od przyjętych kryteriów – od 32% do 52% procent tej populacji stanowią osoby z ograniczoną sprawnością. Jak wynika z badań statystycznych, w roku akademickim 2018/2019, 7,3% słuchaczy UTW miało status rencisty (trzy lata wcześniej osoby o takim statusie na rynku pracy stanowiły 10%) (GUS 2016, 2019a). Dla wielu z tych osób korzystanie z oferty UTW zależy więc w dużej mierze od dostępności oferowanych zajęć i imprez, czyli od uwzględniania ich szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności. Problem ten został zauważony w „Rządowym Programie na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020” (ASOS 2014–2020), w którym założono m.in. „zwiększenie oferty oraz podniesienie jakości usług społecznych dla osób starszych, w tym dostosowanie tej oferty odpowiednio do potrzeb i możliwości starszych osób niepełnosprawnych lub o ograniczonej sprawności ruchowej” (M.P. 2014, poz. 52: 11).

Kwestie zapewnienia szeroko rozumianej dostępności dla osób z niepełnosprawnościami również są od lat podnoszone i postulowane przez zainteresowane środowiska. Przede wszystkim jednak ratyfikowana przez Polskę w 2012 roku *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz.U. w 2012 r., poz. 1169) (*Konwencja...*) w Artykule 9 „Dostępność” nakłada na Państwa Strony stosowne obowiązki, aby umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich sferach życia. Zgodnie z zapisami *Konwencji* państwo, które ratyfikowało ten dokument, powinno podjąć się zapewnienia „dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich”. Podejmowane działania powinny obejmować między innymi rozpoznawanie i eliminowanie barier i przeszkód w budynkach użyteczności publicznej, umieszczanie w tych budynkach oznaczeń w alfabecie Braille’a i tekście łatwym do czytania, ułatwianie dostępu do nich z pomocą innych osób lub zwierząt, w tym profesjonalnych przewodników i tłumaczy języka migowego, publikowanie wytycznych dotyczących dostępności urządzeń i usług oraz monitorowanie ich wdrażania, a także zapewnianie, by również instytucje prywatne oferujące powszechnie dostępne usługi i urządzenia brały pod uwagę kwestie ich dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Co szczególnie ważne w przypadku Uniwersytetów Trzeciego Wieku, artykuł 24 *Konwencji* pt. „Edukacja” w pkt 5 odnosi się do zagadnienia dostępności edukacji w każdym wieku: „Państwa Strony zapewnią, że osoby niepełnosprawne będą miały dostęp do powszechnego szkolnictwa wyższego, szkolenia zawodowego, kształcenia dorosłych i możliwości uczenia się przez całe życie, bez dyskryminacji i na zasadzie równości z innymi osobami. W tym celu Państwa Strony zagwarantują, że zapewnione będą racjonalne usprawnienia dla osób niepełnosprawnych”.

ZAPEWNIANIE DOSTĘPNOŚCI W ŚWIETLE DOKUMENTÓW

W Polsce ukazało się wiele rozmaitych publikacji i dokumentów, które wskazują, w jaki sposób można i należy w praktyce zapewniać dostępność osobom niepełnosprawnym – zarówno architektoniczną, jak i środków transportu oraz informacji i komunikacji – co jest bardzo ważne zwłaszcza dla procesu uczenia się. Szczególne znaczenie ma przyjęta 19 lipca 2019 roku *Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* (Dz.U. z 2019 r., poz. 1696). Zgodnie z zawartymi w niej definicjami, osobą ze szczególnymi potrzebami jest osoba, „która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności, w których się znajduje, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami”. Przez „barierę” rozumie się „przeszkodę lub ograniczenie architektoniczne, cyfrowe lub informacyjno-komunikacyjne” uniemożliwiające lub utrudniające takie uczestnictwo. Ustawa mówi więc o dostępności architektonicznej, cyfrowej oraz informacyjno-komunikacyjnej i określa minimalne wymagania, które powinny spełniać podmioty publiczne w tym zakresie.

W obszarze dostępności architektonicznej powinny przede wszystkim zapewniać, aby przestrzeń komunikacyjna budynków nie miała pionowych ani poziomych przeszkód oraz by zostały zainstalowane odpowiednie urządzenia lub zastosowane architektoniczne rozwiązania, które umożliwią dostęp do pomieszczeń. Ponadto metodą wizualną i dotykową lub głosową powinna być zapewniona informacja o rozkładzie pomieszczeń w budynku, możliwość wejścia z psem asystującym oraz odpowiednie drogi ewakuacji.

Dostępność cyfrową stosowne instytucje powinny zapewniać zgodnie z *Ustawą z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych* (Dz.U. z 2019 r., poz. 848).

Ostatni rodzaj dostępności – informacyjno-komunikacyjna – wymaga dostępu do usługi tłumacza języka migowego bezpośrednio lub on-line lub możliwości skorzystania z innych środków, o których mowa w *Ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1824), zainstalowania urządzeń wspomagających słyszenie (np. pętli indukcyjnej lub systemu FM) oraz zamieszczenia na stronie internetowej informacji o zakresie działalności danego podmiotu w postaci: pliku, który może być maszynowo odczytany, nagrania w polskim języku migowym i tekstu łatwego do czytania.

W przypadku gdy dany podmiot publiczny nie może zapewnić dostępności architektonicznej lub informacyjno-komunikacyjnej, zobowiązany jest do zapewnienia dostępu alternatywnego, na przykład wsparcia innej osoby, wsparcia technicznego lub wprowadzenia odpowiedniej organizacji umożliwiającej realizację (w koniecznym zakresie) potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami.

Innym istotnym dokumentem są *Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014–2020*. Załącznikiem do tego dokumentu są „Standardy dostępności dla polityki spójności 2014–2020” (MIiR 2018), zawierające siedem zestawów wytycznych: standard szkoleniowy (szkolenia, kursy, warsztaty, doradztwo), standard edukacyjny, standard informacyjno-promocyjny, standard transportowy, standard cyfrowy oraz standard architektoniczny. Przyjęte standardy mają na celu zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami równego dostępu do funduszy unijnych w zakresie: udziału, użytkowania, zrozumienia, komunikowania się oraz skorzystania z ich efektów. Uwzględniają różne rodzaje niepełnosprawności i wynikające z nich potrzeby osób, a zwłaszcza: niepełnosprawność ruchową, wzrokową, słuchową, intelektualną, zaburzenia psychiczne i trudności komunikacyjne. Wszystkie standardy określają minimalne wymagania, które muszą zostać spełnione, zawierają tzw. dobre praktyki, które są rekomendowane jako pożądane działania oraz wskazówki edukacyjne pomagające te standardy wdrażać.

- 1) Standard szkoleniowy uwzględni trzy etapy realizacji projektów o charakterze edukacyjnym: planowanie wsparcia, informowanie o projekcie oraz organizację szkolenia/ kursu/ warsztatu/ doradztwa. W części dotyczącej planowania wsparcia, w zależności od rodzaju niepełnosprawności, wyodrębniono różne zestawy barier w otoczeniu i odpowiadające im usługi, które powinny zostać zapewnione osobom z daną niepełnosprawnością (wymagane minimum) oraz przykładowe usprawnienia. W standardzie tym zostały wyróżnione bariery: architektoniczne, przestrzenne, akustyczne, cyfrowe, poznawcze, komunikacyjne i transportowe.

- 2) Standard edukacyjny dotyczy projektowania, budowania i modernizacji placówek edukacyjnych. Uwzględnia wytyczne w zakresie układu i wielkości pomieszczeń oraz wykończenia i wyposażenia wnętrz. Określa organizację przestrzeni w salach i ciągach komunikacyjnych, meble i inne elementy wyposażenia sal lekcyjnych, bibliotek i stołówek. Standard ten obejmuje również place zabaw, sale gimnastyczne i hale sportowe oraz zwraca uwagę na sprzęt komputerowy i stronę internetową placówki, a także na doskonalenie umiejętności, kompetencji i kwalifikacji kadry pedagogicznej w zakresie potrzeb uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności.
- 3) Standard informacyjno-promocyjny należy stosować we wszystkich przypadkach wydarzeń informacyjno-promocyjnych – zarówno niewymagających wcześniejszej rejestracji uczestników, organizowanych wewnątrz lub na zewnątrz budynków, jak i tych wymagających wcześniejszego zgłoszenia się. Wymagania tego standardu dotyczą między innymi miejsca organizacji wydarzenia, komunikacji z potencjalnymi uczestnikami, materiałów dla uczestników (informacja pisana, informacja elektroniczna), przedstawianych podczas wydarzenia prezentacji multimedialnych i filmów, a także kampanii medialnych.
- 4) Standard transportowy obejmuje trzy zasadnicze obszary: infrastruktura komunikacji publicznej (transportu drogowego i kolejowego), tabor miejski (tramwaje, autobusy, trolejbusy, metro) oraz tabor kolejowy (elektryczne i spalinowe zespoły trakcyjne, elektryczne i spalinowe autobusy szynowe, wagony pasażerskie). W każdym z tych obszarów zostały określone wymagania ogólne, a także szereg wymagań szczegółowych.
- 5) W obszarze infrastruktury komunikacji publicznej zebrano przykłady najważniejszych wymagań, dotyczące między innymi publicznych parkingów, miejsc obsługi podróżnych na autostradzie, drzwi i wejść do budynków, toalet, łazienek i innych pomieszczeń sanitarnych, chodników i przejść dla pieszych, pochylni, dotykowych ścieżek prowadzących, wind osobowych, przystanków tramwajowych i autobusowych, stacji metra i kolejowych (w tym takie zagadnienia, jak na przykład trasy wolne od przeszkód, przeszkody przezroczyste, schody i trasy pozbawione schodów, perony, rozmieszczenie pasów oznakowania dotykowego i poręczy, informacja dotykowa, wizualna i głosowa, podjazdy i podnośniki peronowe, kasy i automaty biletowe, punkty informacyjne i obsługi klienta).
- 6) Standard cyfrowy stosuje się do wszelkich serwisów internetowych, czyli stron, portali, platform i modułów e-learningowych, formularzy on-line, aplikacji webowych i serwisów społecznościowych, a także do aplikacji desktopowych/ mobilnych, dokumentów elektronicznych, multimediiów oraz do sprzętu informatycznego ogólnego i szczególnego przeznaczenia.
- 7) Ostatni standard, architektoniczny, zawiera szczegółowe wytyczne dotyczące:
 - stanowisk postojowych dla samochodów osób z niepełnosprawnościami (nawierzchnia, dostęp z chodnika, wymiary, wymagana liczba i oznakowanie);
 - budynków (strefa wejścia, wiatrołap i drzwi wejściowe, domofon, elementy wyposażenia ułatwiające samodzielną orientację w budynku, przekaz informacji, plany tyflograficzne, pętle indukcyjne, oznaczenia nawierzchni i system fakturowych oznaczeń nawierzchniowych, komunikacja pozioma i pionowa budynku, platformy pionowe i ukośne, bezpieczeństwo pożarowe, pomieszczenia i urządzenia higieniczno-sanitarne oraz standard architektoniczny w obiektach zabytkowych).

SENIORZY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI, JAKO UCZESTNICZY UTW

Najczęściej oferowaną przez Uniwersytety Trzeciego Wieku formą zajęć są wykłady i seminaria – według statystyk GUS w roku akademickim 2017/2018 organizowało je 96% UTW. Kolejną proponowaną formą zajęć są zajęcia regularne, na przykład sportowo-rehabilitacyjne, kursy językowe i komputerowe, warsztaty artystyczne, wyjazdy turystyczne, koła zainteresowań (87,8% UTW). Inną organizowaną formą integracji i aktywizacji seniorów są imprezy kulturalno-artystyczne (82,8% UTW) oraz działania społeczne na rzecz osób potrzebujących i lokalnej społeczności (47,6%). Wyniki badania GUS wskazują, że 44,9% Uniwersytetów Trzeciego Wieku w roku akademickim 2017/2018 uwzględniło w swojej ofercie edukacyjnej potrzeby szkoleniowe osób niepełnosprawnych, a 19,7% podejmowało działania społeczne na rzecz osób chorych i niepełnosprawnych (trzy lata wcześniej działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami podejmowało 9,7% UTW) (GUS 2016; 2019b).

Wyniki badania „Zoom na UTW” przeprowadzonego w 2012 roku przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę” również pokazują, że wsparcie ze strony UTW kierowane na zewnątrz dotyczyło między innymi osób chorych (13% zbadanych UTW) i niepełnosprawnych (14%) (Gołdys et al. 2012). Działania te miały formę pomocy rzeczowej i finansowej, pomocy w domowych obowiązkach i zakupach, organizowanie opieki, a także obejmowały odwiedziny i występy oraz wolontariat w hospicjum. Według autorów raportu jednym z wyzwań stojących przed Uniwersytetami Trzeciego Wieku jest dotarcie z ofertą do tych odbiorców, którzy najmniej z niej korzystają, w tym osób z niepełnosprawnościami. Podkreślają oni wagę informowania o otwartości na tę grupę odbiorców, oferowania zajęć kierowanych bezpośrednio do niej, a także organizowania pomocy w transporcie, usług asystenta i realizowania przynajmniej części zajęć w budynkach bez barier architektonicznych. W raporcie odnotowano bowiem również, że w większości badanych UTW jest utrudniony dostęp do pomieszczeń dla osób, które mają problemy z poruszaniem się – nie ma windy, a do wejścia prowadzą schody. Tylko niektóre toalety wyposażone są w specjalne poręcze.

Z dokonanego przez autorkę od stycznia do marca 2020 roku przeglądu stron internetowych UTW (por. tabela 1) i analizy ich treści wynika, że w zdecydowanej większości (131 na 148, tj. 89,2% badanych stron) oferta nie uwzględnia wprost osób z niepełnosprawnościami. Brak jest informacji o otwartości na tę grupę uczestników, nie są oferowane żadne usługi wspierające i nie informuje się o dostępności (lub niedostępności) architektonicznej budynków, w których odbywają się zajęcia.

Strony do analizy dobierane były z bazy UTW¹ w taki sposób, by objąć badaniem minimum 14% UTW z każdego województwa i jednocześnie zapewnić, by w próbie znalazły się UTW o różnych formach organizacyjno-prawnych. Jest to więc próba kwotowa. Zgodnie z kategoryzacją stosowaną przez GUS (2019b) pod uwagę były brane następujące formy:

- stowarzyszenie, którego główną formą działalności jest UTW (41,2% w próbie);
- fundacja, której główną formą działalności jest UTW (0,7%);

¹ Baza UTW sporządzona na potrzeby badania „Rola Uniwersytetów Trzeciego Wieku w procesie aktywizacji kulturalnej seniorów” zrealizowanego w 2016 roku przez firmę ProVision Solutions, a współfinansowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- organizacja pozarządowa, której główna forma działalności jest inna niż UTW (5,4%);
- szkoła wyższa (35,8%);
- centrum kształcenia ustawicznego (2%);
- dom, ośrodek kultury (10,8%);
- biblioteka (2,7%);
- instytucja pomocy społecznej (0,7%);
- inna jednostka powołana przez urząd gminy, miasta (0,7%).

Tabela 1. Informacje o przeanalizowanych stronach internetowych Uniwersytetów Trzeciego Wieku w świetle statystyki GUS (2019b) z podziałem na województwa

Województwo	Liczba UTW w roku akademickim 2017/2018 wg GUS (2019b)	Strony internetowe UTW przeanalizowane w okresie styczeń–marzec 2020	
		w liczbach bezwzględnych	w procentach [%]
Dolnośląskie	48	12	25,0
Kujawsko-pomorskie	65	12	18,5
Lubelskie	17	4	23,5
Lubuskie	22	5	22,7
Łódzkie	34	8	23,5
Małopolskie	48	14	29,2
Mazowieckie	85	13	15,3
Opolskie	17	3	17,6
Podkarpackie	20	4	20,0
Podlaskie	19	11	57,9
Pomorskie	40	7	17,5
Śląskie	70	23	32,9
Świętokrzyskie	16	11	68,8
Warmińsko-mazurskie	36	6	16,7
Wielkopolskie	63	9	14,3
Zachodniopomorskie	40	6	15,0
Razem	640	148	23,1

Wykaz przeanalizowanych stron internetowych, pogrupowanych według województw, zawiera załącznik 1.

Strony Uniwersytetów Trzeciego Wieku są bardzo różne – począwszy od rozbudowanych własnych stron, przez profile na Facebooku, po wyłącznie podstrony instytucji prowadzących dany UTW. Stałym elementem niemal wszystkich analizowanych stron (oprócz bieżących komunikatów) jest tygodniowy plan zajęć i harmonogram wykładów z ich tematyką. Często na stronach znajdują się informacje o historii danego UTW i galerie zdjęć. Ponadto w zależności od formy organizacyjno-prawnej można znaleźć: skład osobowy władz, dokumenty UTW, listy instytucji patronujących czy współpracujących z danym UTW itp. Analizowane były praktycznie wszystkie treści, włącznie z zawartością dokumentów. Zasadniczą przesłanką było występowanie w tekście pojęć: „osoba niepełnosprawna” i „niepełnosprawność”.

Wiele UTW posiada stosowne zapisy w swoich formalnych dokumentach (statutach), ale nie znajdują one odzwierciedlenia w podejmowanych działaniach. Z czterdziestu sześciu udostępnionych na badanych stronach internetowych UTW i przeanalizowanych statutów trzydzieści trzy (71,7%) zawierają zapisy wskazujące na osoby niepełnosprawne jako grupę odbiorców działań danego UTW. Spośród czterdziestu ośmiu przeanalizowanych regulaminów tylko trzy ma takie zapisy, a na trzydzieści pięć udostępnionych deklaracji przystąpienia do stowarzyszenia prowadzącego UTW lub formularzy zgłoszeń w czterech znajduje się pytanie o orzeczenie o niepełnosprawności, a w jednym przypadku należy do deklaracji dołączyć kserokopię orzeczenia (o ile dana osoba je posiada). Tylko jeden formularz zgłoszeniowy oprócz pytania o orzeczenie zawiera również prośbę o podanie czynników, które mogą utrudniać uczestniczenie w zajęciach, na przykład ograniczenia ruchowe lub zdrowotne oraz propozycję skorzystania z darmowej usługi transportu na wykłady.

Zapisy statutowe, które pośrednio lub bezpośrednio dotyczą osób z niepełnosprawnościami, w większości przypadków (30 na 33) zostały sformułowane jako jeden z celów UTW (bądź stowarzyszenia UTW) lub zostały umieszczone wśród wymienianych w statutach sposobów, za których pomocą stowarzyszenie czy UTW realizuje swoje cele. Przegląd tych zapisów przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Zapisy statutowe dotyczące osób z niepełnosprawnościami

Cele Uniwersytetów Trzeciego Wieku lub stowarzyszeń UTW	Sposoby realizacji celów Uniwersytetów Trzeciego Wieku lub stowarzyszeń UTW
<ul style="list-style-type: none"> – podejmowanie działań na rzecz osób niepełnosprawnych (15 przypadków) – propagowanie i popieranie różnorodnych form aktywności intelektualnej, psychicznej i fizycznej adekwatnie do wieku, stopnia sprawności i zainteresowań członków stowarzyszenia/ osób starszych/ członków UTW (14) – inspirowanie działań na rzecz środowiska ludzi starszych, w tym również osób niepełnosprawnych, bezrobotnych i chorych (11) – aktywizacja społeczna i poprawa jakości życia osób starszych i niepełnosprawnych (5) 	<ul style="list-style-type: none"> – działania na rzecz osób niepełnosprawnych (9 przypadków) – tworzenie warunków do stymulacji i rozwoju osób niepełnosprawnych, starszych poprzez odpowiednią pomoc, edukację i organizację czasu wolnego – wykonywanie zadań będących w sferze zadań publicznych samorządów i ministerstw w zakresie: promocji zdrowia, wolontariatu, rehabilitacji i rekreacji fizycznej osób starszych, zapobiegania wykluczeniu społecznemu osób starszych i niepełnosprawnych

Tabela 2 cd.

<ul style="list-style-type: none"> – podejmowanie i rozwijanie społecznych inicjatyw (naukowych, oświatowych, kulturalnych, charytatywnych, opiekuńczych, ekologicznych, dotyczących rehabilitacji osób starszych, niepełnosprawnych, a także kultury fizycznej i sportu) (4) – stymulowanie rozwoju osobowego i intelektualnej, psychicznej i fizycznej sprawności osób starszych i niepełnosprawnych (3) – prowadzenie form działalności: edukacyjnej, zdrowotnej, kulturalnej, twórczej oraz turystyczno-krajoznawczej dla osób starszych i niepełnosprawnych (3) – udzielanie pomocy społecznej i charytatywnej oraz dążeniu do podniesienia poziomu życia ludzi starszych w tym również osób niepełnosprawnych (2) – przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu ludzi starszych i niepełnosprawnych – włączanie osób starszych i niepełnosprawnych do systemu kształcenia ustawicznego poprzez stymulowanie rozwoju osobowego – podejmowanie działań zmierzających do utrzymania, nawiązania i zacieśnienia więzi i kontaktów osobistych między mieszkańcami regionu, a szczególnie pomiędzy osobami starszymi, niepełnosprawnymi oraz młodym pokoleniem – wspieranie rozwoju społeczności lokalnej w tym w szczególności: wspieranie społecznej aktywności obywateli, w tym między innymi takich grup społecznych jak: osoby niepełnosprawne, dzieci, seniorzy, bezdomni, bezrobotni i inne grupy społeczne wymagające wsparcia 	<ul style="list-style-type: none"> – szerzenie w społeczeństwie wiedzy na temat samopomocy, wsparcia społecznego i problemów osób starszych, niepełnosprawnych – dążenie do integracji działań stowarzyszeń i innych instytucji niosących pomoc osobom starszym, niepełnosprawnym – kształtowanie wobec osób niepełnosprawnych, właściwych postaw społecznych, a zwłaszcza tolerancji i życzliwości, a także przeciwdziałanie ich dyskryminacji – wykłady, seminaria, dyskusje, konferencje naukowe prowadzone przez specjalistów z różnych dziedzin nauki, a w szczególności dotyczących osób starszych i niepełnosprawnych – prowadzenie rehabilitacji osób niepełnosprawnych oraz zapobieganie niesprawności osób starszych poprzez gimnastykę rehabilitacyjną, ćwiczenia w basenie, wędrówki piesze, wędrówki z kijkami, wyjazdowe wycieczki turystyczno-krajoznawcze, jazdę na rowerze – organizowanie zajęć rehabilitacyjnych, w tym także dla osób starszych i niepełnosprawnych – praktyczne zajęcia z zakresu kultury fizycznej i rehabilitacji, szczególnie dla osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności
---	---

Odnotowania wymaga fakt, że tylko w dwóch przeanalizowanych statutach znajduje się zapis wyraźnie deklarujący, że słuchaczem lub członkiem stowarzyszenia UTW może być osoba niepełnosprawna.

Na sto czterdzieści osiem przeanalizowanych stron internetowych UTW tylko szesnaście (10,8%) zawiera w swojej ofercie propozycje lub informacje dla osób z niepełnosprawnościami. Wśród tej szesnastki jest sześć uniwersytetów deklarujących takie działania w swoich statutach.

Działania kierowane do osób niepełnosprawnych, o których informują Uniwersytety Trzeciego Wieku na swoich stronach internetowych, w sześciu analizowanych przypadkach realizowane są w ramach projektów finansowanych ze środków publicznych (szczegóły

dalej). Z kolei pięć UTW proponowało swoim słuchaczom wykłady o tematyce dotyczącej problematyki niepełnosprawności:

- 1) „Dofinansowanie osób z orzeczeniem o niepełnosprawności i rodzin zastępczych”, „Dokumenty, które są potrzebne do uzyskania grupy o niepełnosprawności” (Uniwersytet Trzeciego Wieku w Żyrardowie 2020);
- 2) „Osoby niepełnosprawne. Stan czy wyzwolenie?” (Uniwersytet Trzeciego Wieku w Czersku 2020);
- 3) „Osoby z niepełnosprawnościami w społeczeństwie – jak dawniej widziano i opisywano niepełnosprawność, jak zmieniło się jej rozumienie” (Uniwersytet Trzeciego Wieku Ateneum – Szkoły Wyższej w Gdańsku 2020);
- 4) „Działalność Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności”, „Jak radzić sobie z niepełnosprawnością i osobami niepełnosprawnymi” (Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku 2020);
- 5) „Formy pomocy osobom starszym i niepełnosprawnym w powiecie gostyńskim”, „Orzekanie o stopniu niepełnosprawności” (Gostyński Uniwersytet Trzeciego Wieku 2020).

Natomiast w czterech przypadkach na stronach UTW znajdują się informacje o dostępności zajęć lub budynków, w których odbywają się wykłady:

- 1) „Uczelnia posiada bardzo dobre warunki przystosowane do zajęć z osobami niepełnosprawnymi” (Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wyższej Szkole Menedżerskiej 2020);
- 2) „[...] podejmuje działania mające na celu likwidację barier edukacyjnych poprzez wyposażenie Uczelni w infrastrukturę i sprzęt niezbędny dla osób niepełnosprawnych. Uczelnia uruchomiła system pętli indukcyjnych. Pętle indukcyjne są instalowane w salach dydaktycznych dla osób z wadą słuchu oraz w innych pomieszczeniach, z których korzystają osoby słabo słyszące. Uczelnia chcąc zaspokoić specyficzne potrzeby osób słabosłyszących, wyposażyła w ten system aulę oraz pomieszczenia Dziekanatu i portierni” (Uniwersytet Trzeciego Wieku w Wyższej Szkole Humanitas 2020);
- 3) „Wykłady odbywają się w budynku [...]. Budynek jest w pełni przystosowany dla osób niepełnosprawnych” (Uniwersytet Każdego Wieku Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu 2020);
- 4) „Przydatne informacje: [...] Budynek CDV jest wyposażony w windy” (Akademia Trzeciego Wieku przy Collegium Da Vinci 2020).

W jednym z Uniwersytetów Trzeciego Wieku, którego strona internetowa została przeanalizowana, funkcjonuje sekcja wzajemnej pomocy. Do przedsięwzięć realizowanych przez członków tej sekcji należy między innymi „pomoc, wsparcie i opieka nad chorymi i niepełnosprawnymi słuchaczami oraz poradnictwo prawne w sprawach urzędowych, administracyjnych i rehabilitacyjnych w tym orzecznictwa inwalidzkiego” (Uniwersytet Trzeciego Wieku w Działdowie 2020). Ponadto od 2015 roku Uniwersytet ten wydaje *Biuletyn Osób Starszych i Niepełnosprawnych III WIEK*, którego zadaniem jest przedstawianie problematyki osób starszych i niepełnosprawnych oraz działania organizacji pozarządowych i władz samorządowych w tym obszarze.

Na stronie kolejnego UTW znajduje się Protokół Komisji Uchwał i Wniosków z przeprowadzonych obrad, który zawiera między innymi wniosek o dokonywanie wyboru autokarów na wyjazdy z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych (Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku 2020).

Na stronie innego UTW proponuje się członkom turnusy rehabilitacyjne – w zaproszeniach znalazły się informacje, że obiekt dostosowany jest dla osób niepełnosprawnych oraz że „Dla osób posiadających orzeczenie o inwalidztwie lub o niepełnosprawności na prośbę zainteresowanych będą wystawiane faktury umożliwiające odliczenie od podatku w PIT za 2020 rok” (Uniwersytet Trzeciego Wieku w Białymstoku 2020).

Projekty, o których informacje znajdują się na przeanalizowanych stronach, są lub były realizowane między innymi ze środków unijnych i z programu ASOS 2014–2020. Realizatorzy tych projektów powinni więc stosować się do przywołanych wyżej wytycznych, jednak na podstawie zamieszczonych w internecie informacji trudno to stwierdzić:

- 1) „Uniwersytet Aktywnego Seniora” – projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach „Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020”, realizowany w okresie od 1.09.2019 roku do 31.10.2020 roku przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Jego celem jest „podniesienie kompetencji u osób w wieku 50+ w zakresie zdrowia i profilaktyki, interwencji kryzysowej, komunikacji, aktywności artystycznej, prawa i lokalnej historii poprzez stworzenie programów kształcenia i realizację zajęć dydaktycznych z wykorzystaniem zasobów UJK w Kielcach”. Zajęcia (szkolenia i warsztaty z zakresu zdrowia i profilaktyki zdrowotnej, prawa, komunikacji, aktywności artystycznej, lokalnej historii i interwencji kryzysowej) odbywają się w dziewięciu lokalizacjach, między innymi w ramach innych UTW: na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Starachowicach, w Gminnym Ośrodku Kultury w Kluczach, w Bibliotece w Masłowie i w „Szklanym Domu” w Ciekotach, na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Łagowie Świętokrzyskim, w Pińczowskim Samorządowym Centrum Kultury, na Jędrzejowskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku, w Morawicy oraz w UJK Kielce na Wydziale Sztuki. Zgodnie z regulaminem projektu, rekrutacja uczestników powinna być prowadzona zgodnie z zasadą równości szans osób niepełnosprawnych, a osoba posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności ma otrzymać podczas rekrutacji dodatkowe 10 punktów. W związku z tym formularz zgłoszeniowy zawiera pytanie o posiadanie orzeczenia i wymaga dołączenia kopii tego dokumentu w przypadku odpowiedzi twierdzącej.
- 2) „Uczelnia dla III wieku” – projekt dofinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, realizowany w 2019 roku do końca 2020 roku przez Wyższą Szkołę Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Projekt przeznaczony jest dla osób z województwa podkarpackiego w wieku powyżej 50 lat, zarówno kobiet i mężczyzn – w tym również osób niepełnosprawnych. Jego głównym celem jest „podniesienie kompetencji osób uczestniczących w edukacji, odpowiadających potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa poprzez rozwój oferty WSiLiZ w zakresie realizacji trzeciej misji, jako forum aktywności społecznej [...]”. Realizator projektu oferuje między innymi kursy języków obcych, kursy dotyczące różnych aspektów zdrowotnych i warsztaty rozwijające hobby. Rekrutacja uczestników do projektu powinna być prowadzona z zachowaniem zasad równości szans

i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. W formularzu rekrutacyjnym znajduje się wyłącznie pytanie o to, czy kandydat jest osobą niepełnosprawną.

- 3) „Senior aktywny i opiekuńczy” – projekt finansowany z programu ASOS 2014-2020, realizowany był w okresie od 15.03.2017 r. do 15.12.2017 r. przez Stowarzyszenie Włocławski Uniwersytet Seniora. Jego głównym celem była „aktywizacja seniorów i osób niepełnosprawnych w życie sportowe, kulturalne, turystyczne i poprawa jakości poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się” i adresowany był między innymi do „osób po 60+ roku życia z niepełnosprawnością”. W ramach projektu seniorzy mogli wziąć udział w zajęciach na basenie i sportowo-rekreacyjnych, wyjeździe do opery, teatru i turystyczno-krajoznawczym. Jednak w wymaganej deklaracji i formularzu danych osobowych nie zamieszczono stosownych pytań o orzeczenie, rodzaj niepełnosprawności i związane z nią potrzeby.
- 4) „Seniorzy po zdrowie przez sport” – projekt był realizowany w okresie od 15.02.2017 roku do 15.12.2017 roku i w jego ramach prowadzone były zajęcia rehabilitacyjne i wspomagające „dla osób niepełnosprawnych oraz seniorów” (finansowane przez Urząd Gminy i Miasto Włocławek). Projekt również realizowało Stowarzyszenie Włocławski Uniwersytet Seniora, a w wymaganych dokumentach również nie było stosownych pytań odnoszących się do niepełnosprawności.
- 5) “Seniorzy wciąż dążą do kultury” – projekt realizowany był w okresie od 1.08.2018 roku do 16.12.2018 roku w ramach programu “Kultura dostępna” i był dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury. Realizował go Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku. Seniorom oferowano spotkania i wyjazdy historyczne oraz do teatru, kina i muzeum. Projekt skierowany był do „osób 60+, osób z niepełnosprawnością”. Formularz zgłoszenia do projektu wymagał podania informacji o posiadaniu orzeczenia (i ewentualnego dołączenia go) oraz o grupie i stopniu niepełnosprawności, a do zgłoszenia należało dołączyć kopię orzeczenia.
- 6) „Wzbogaćmy się wielokulturowością” – projekt realizowany był w 2014 roku w ramach dofinansowania uzyskanego z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych przez Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Sokółce w partnerstwie ze Środowiskowym Domem Pomocy Społecznej. W ramach projektu odbyły się między innymi warsztaty kulinarne kuchni tatarskiej, warsztaty plastyczne, zwiedzano meczet i Muzeum Ziemi Sokólskiej. Projekt skierowany był do podopiecznych i pracowników kilku ŚDS-ów, a słuchacze UTW pełnili rolę wolontariuszy.

Swoistym przypadkiem jest UTW, który już w nazwie wskazuje osoby niepełnosprawne jako grupę odbiorców: Uniwersytet Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych w Elblągu. Jest to uniwersytet, który powstał w 1999 roku z inicjatywy Elbląskiej Rady Konsultacyjnej Osób Niepełnosprawnych i zgodnie z deklaracją zamieszczoną na stronie internetowej „słuchaczami UIIIW są osoby starsze, bezrobotne i niepełnosprawne w wieku 40–80 lat”. UTWiON jest współorganizatorem Tygodnia Walki o Równe Prawa Niepełnosprawnych w Elblągu. Wykłady prowadzone są na Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej, ale na stronie uczelni nie ma informacji o dostępności budynków dla osób z niepełnosprawnościami.

Wydaje się, że w obszarze dostępności architektonicznej w najlepszej sytuacji są słuchacze Uniwersytetów Trzeciego Wieku korzystających z infrastruktury wyższych uczelni – pomimo że w większości przypadków nie uzyskują takiej informacji ze stron samych UTW. Spośród 148 UTW, których strony zostały przeanalizowane, 56 jest prowadzonych przez uczelnie i/lub prowadzi zajęcia w budynkach uczelni. W 21 przypadkach (14,2% badanych UTW) uczelnie te mają w swoich strukturach biura lub inne komórki do spraw osób niepełnosprawnych, odpowiedzialne za świadczenie wsparcia niepełnosprawnym studentom, doktorantom i pracownikom. Oprócz działań kierowanych bezpośrednio do indywidualnych osób podejmują one również kwestie likwidacji barier komunikacyjnych i architektonicznych oraz zwiększania świadomości pracowników i studentów w zakresie niepełnosprawności. Na stronach internetowych tych uczelni można znaleźć informacje dotyczące miejsc parkingowych przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych, podjazdów, podnośników, schodołazów, wind, rozsuwających się drzwi, dostosowanych toalet, miejsc w aulach audytoryjnych dla osób na wózkach, pętli indukcyjnych, nagłośnienia sal, tabliczek informacyjnych w alfabecie Braille’a, linii naprowadzających, odpowiednio przystosowanych stanowisk komputerowych w bibliotekach itp.

Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku zrealizowała w latach 2012–2013 roku projekt „Profesjonalne Uniwersytety III Wieku w Polsce” współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach którego opracowane i wydane zostały *Standardy działania uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce* – pierwsze wydanie w 2012 roku, drugie w 2014 i trzecie w 2019 roku (Borczyk et al. 2019). W dokumencie tym oprócz standardów formalno-prawnych określone zostały standardy merytoryczne i organizacyjne działania UTW. Standardy merytoryczne obejmują przede wszystkim wymagania dotyczące rady programowo-naukowej, programu i rodzajów zajęć edukacyjno-aktywizujących, kadry dydaktycznej i bazy lokalowej. Natomiast standardy organizacyjne dotyczą takich kwestii, jak: podstawowe instrumenty komunikacyjne, procedura naboru i ewidencja członków bądź słuchaczy UTW, samorząd słuchaczy, dokumentowanie zajęć, ewidencja korespondencji, wizualizacja zewnętrzna, funkcjonowanie sekretariatu lub biura UTW. Niestety w zaproponowanych standardach działania UTW nie ma ani słowa o osobach z niepełnosprawnościami czy specjalnymi potrzebami. Jedynie w wymaganiach dotyczących bazy lokalowej znajduje się zapis: „Wybór pomieszczeń – w miarę posiadanych możliwości – winien być dokonywany z uwzględnieniem potrzeb i możliwości osób starszych” (Borczyk et al. 2019: 26), który może ewentualnie sprzyjać zapewnieniu przynajmniej częściowej dostępności architektonicznej.

Wśród analizowanych stron Uniwersytetów Trzeciego Wieku znalazło się siedemnaście UTW, którym Komisja Certyfikująca Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku nadała Złote, Srebrne lub Brązowe Certyfikaty „Profesjonalny UTW”. Spośród nich dwanaście uwzględnia w swoich statutach osoby niepełnosprawne (trzy nie mają takich zapisów, dwa nie udostępniają statutu na stronie), a trzy uwzględniają pytanie o orzeczenie w formularzach zgłoszeniowych (sześć formularzy nie zawiera takich pytań, a osiem UTW nie zamieściło formularzy na stronie). Żaden z przedmiotowych siedemnastu UTW nie ma w swojej ofercie prezentowanej na stronie internetowej działań lub informacji skierowanych do osób z niepełnosprawnościami.

Uniwersytety Trzeciego Wieku, jako instytucje realizujące ideę *lifelong learning*, odgrywają istotną rolę w podnoszeniu jakości życia starszych osób. Służą ich aktywizacji, wspierają w zachowaniu samodzielności i niezależności, edukują w kwestiach zdrowotnych, finansowych i prawnych, pomagają radzić sobie z technologicznymi nowinkami oraz rozwijać zainteresowania. Jednak wielu seniorów napotyka na bariery, które uniemożliwiają im korzystanie z oferty UTW. Statystyki wskazują bowiem, że niemal połowa polskich seniorów to osoby z ograniczoną sprawnością. Jednocześnie wśród uczestników UTW mniej niż 8 procent deklaruje posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności. Problem wyraźnie ograniczonego korzystania z UTW przez seniorów z niepełnosprawnością tkwi przede wszystkim w dostępności: architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej. Z badania GUS (2019b) wynika wprawdzie, że blisko 45% z 640 UTW deklaruje uwzględnianie w swojej ofercie potrzeb szkoleniowych osób niepełnosprawnych, jednak nie znajduje to odzwierciedlenia w informacjach o działaniach zamieszczanych na stronach internetowych Uniwersytetów Trzeciego Wieku. W świetle ustaleń z przeprowadzonej analizy tych stron należy stwierdzić, że niepełnosprawni seniorzy wciąż zdają się być grupą marginalizowaną i słabo dostrzeganą. Stowarzyszenia prowadzące UTW często mają w swoich statutach zapisy, które pośrednio bądź bezpośrednio dotyczą osób z niepełnosprawnościami (71,7% z 46 przeanalizowanych statutów). Są one formułowane najczęściej jako jeden z celów UTW lub jako sposób, w jaki cele UTW są realizowane i mają charakter „działań na rzecz osób niepełnosprawnych”. Jednak tylko 18,2% z nich ma w swojej ofercie na stronie internetowej konkretne propozycje lub informacje kierowane do niepełnosprawnych seniorów. Na 148 przeanalizowanych stron takie komunikaty zawiera tylko 10,8% i można wśród nich wyróżnić zasadniczo trzy typy informacji: o działaniach podejmowanych w ramach projektów finansowanych ze środków publicznych, o wykładach, których tematyka dotyczy niepełnosprawności oraz o dostępności zajęć bądź budynków, w których odbywają się wykłady. Kwestia dostępności architektonicznej pojawia się również w przypadku Uniwersytetów Trzeciego Wieku, które korzystają z infrastruktury wyższych uczelni mających w swoich strukturach komórki organizacyjne zajmujące się sprawami niepełnosprawnych studentów, doktorantów i pracowników. Takich informacji nie znajdzie się jednak na ogół bezpośrednio na stronach tych UTW. Uniwersytety deklarujące w swoich statutach prowadzenie działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami i UTW prowadzone w dostępnych budynkach uczelni to dwie oddzielne grupy instytucji.

Zdecydowanie należałoby zapewnić, aby kwestia dostępności UTW dla niepełnosprawnych seniorów została uwzględniona w standardach działania uniwersytetów i była podkreślana w wymaganiach stawianych podmiotom prowadzącym taką działalność. Można do tego celu wykorzystać istniejące już dokumenty, takie jak ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami czy standardy dostępności dla polityki spójności 2014–2020.

Rysujący się w świetle przeprowadzonej analizy stron internetowych UTW obraz rzeczywistości ma oczywiście charakter „przybliżony”. Dokładną odpowiedź na pytanie o rzeczywiste możliwości korzystania z oferty Uniwersytetów Trzeciego Wieku przez osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności mogłyby dać jedynie badania przeprowadzone na szerszą skalę, bezpośrednio wśród kadry i uczestników UTW.

BIBLIOGRAFIA

- Borczyk, Wiesława, Wojciech Nalepa, Barbara Knapik i Wojciech Knapik. 2019. *Standardy działania uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce*, Nowy Sącz: Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku, Fundacja Rozwoju Ziem Górskich.
- Chabior, Agata, Artur Fabiś i Joanna K. Wawrzyniak. 2014. *Starzenie się i starość w perspektywie pracy socjalnej*, Warszawa: CRZL.
- Czerniawska, Olga. 1998. *Edukacyjne aspekty jakości życia*, w: Olga Czerniawska (red.), *Style życia w starości*, Łódź: WSHE, s. 11–16.
- Delors, Jacques (red.). 1988. *Edukacja – jest w niej ukryty skarb: raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, Warszawa: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich: Wydawnictwa UNESCO.
- Gołdys, Aleksandra, Łucja Krzyżanowska, Monika Stec i Łukasz Ostrowski. 2012. *Zoom na UTW. Raport z badania*, Warszawa: Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę”.
- GUS. 2016. *Uniwersytety Trzeciego Wieku w roku akademickim 2014/2015*, Warszawa: GUS.
- GUS. 2019a. *Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce w 2018 r.*, Gdańsk: GUS.
- GUS. 2019b. *Uniwersytety Trzeciego Wieku w roku akademickim 2017/2018*, Gdańsk: GUS.
- Kilian, Marlena. 2015. *Metodyka edukacji osób w starszym wieku. Podstawowe wskazówki i zasady*, “Forum Pedagogiczne”, 1: 171–185.
- Pikuła, Norbert G. 2015. *Poczucie sensu życia osób starszych. Inspiracje do edukacji w starości*, Kraków: Impuls.
- Rubacha, Krzysztof. 2008. *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Sikora, Magdalena. 2013. *Potrzeby osób starszych w kontekście procesu uczenia się*, w: Katarzyna Lipka-Szostak (red.), *Edukacja osób starszych. Uwarunkowania. Trendy. Metody*, Warszawa: STOP, s. 41–46.
- Skibińska, Ewa. 2008. *Proces kształcenia seniorów*, w: Artur Fabiś (red.), *Aktywność społeczna, kulturalna i oświatowa seniorów*, Bielsko-Biała: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji, s. 95–114.
- Stuart-Hamilton, Ian. 2006. *Psychologia starzenia się. Wprowadzenie*, Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Wilowska, Julia. 2007. *Uczenie się od nauczyciela i od rówieśników w procesie edukacji artystycznej podejmowanej w okresie późnej dorosłości*, w: Anna I. Brzezińska, Kinga Ober-Łopatka, Radosław Stec i Katarzyna Ziółkowska (red.), *Szanse rozwoju w okresie późnej dorosłości*, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora, s. 147–167.
- Zych, Adam A. 2009. *Przekraczając smugę cienia. Szkice z gerontologii i tanatologii*, Katowice: Śląsk.

AKTY PRAWNE

1. *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r.*, Dz.U. z 2012 r., poz. 1169.

2. MiR. 2018. *Załącznik nr 2. Standardy dostępności dla polityki spójności 2014–2020*, w: *Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014–2020*, Warszawa: MiR
3. *Perspektywa uczenia się przez całe życie*, załącznik do uchwały Nr 160/2013 Rady Ministrów z dnia 10 września 2013 r.
4. *Uchwała nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020*, „Monitor Polski” 2014, poz. 52.
5. *Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami*, Dz.U. z 2019 r., poz. 1696.

STRONY INTERNETOWE

1. Akademia Trzeciego Wieku przy Collegium Da Vinci. <https://cdv.pl/o-nas/collegium-da-vinci/atw/> [9.03.2020].
2. Gostyński Uniwersytet Trzeciego Wieku. <http://gutw.logostyn.pl/> [28.02.2020].
3. Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku. <http://www.utwjedrzejow.pl/> [20.03.2020].
4. Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Sokółce. <http://www.utwsokolka.cba.pl/> [16.03.2020].
5. Stowarzyszenie Włocławski Uniwersytet Seniora. <http://ksw.wloclawek.pl/dzialania/kujawsko-dobrzynski-universytet-trzeciego-wieku/stowarzyszenie-wloclawski-universytet-seniora/> [8.03.2020].
6. Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. https://ujk.edu.pl/projekt_universytet_aktywnego_seniora.html [27.02.2020].
7. Uniwersytet Trzeciego Wieku w Białymstoku. <http://utw.uwb.edu.pl/> [14.02.2020].
8. Uniwersytet Trzeciego Wieku w Działdowie. <http://www.utwdzialdowo.eu/> [21.03.2020].
9. Uniwersytet Trzeciego Wieku w Wyższej Szkole Humanitas. https://www.humanitas.edu.pl/UTW/UTW_UTW_Humanitas [7.03.2020].
10. Uniwersytet Każdego Wieku Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu. <https://www.wsb.pl/poznan/studia-i-szkolenia/universytet-kazdego-wieku> [8.03.2020].
11. Uniwersytet Trzeciego Wieku Ateneum – Szkoły Wyższej w Gdańsku. <https://www.ateneum.edu.pl/oferta/universytet-trzeciego-wieku/universytet-trzeciego-wieku/> [7.03.2020].
12. Uniwersytet Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych w Elblągu. <http://www.utwion.elblag.pl/> [27.02.2020].
13. Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wyższej Szkole Menedżerskiej. <http://wsm.warszawa.pl/kandydaci/praski-universytet-iii-wieku/utw> [5.03.2020].
14. Uniwersytet Trzeciego Wieku w Czarsku. <http://archiwalna.czarsk.pl/universytet-trzeciego-wieku/historia/> [14.02.2020].
15. Uniwersytet Trzeciego Wieku w Żyrardowie. <http://www.utwzyrardow.pl/> [6.03.2020].
16. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. <https://wsiz.rzeszow.pl/uczelnia/jednostki-wsiiz/inne-jednostki/akademia-50-plus/projekt-uczelnia-dla-iii-wieku/> [7.03.2020].

ZAŁĄCZNIK NR 1
WYKAZ PRZEANALIZOWANYCH STRON INTERNETOWYCH
WEDŁUG WOJEWÓDZTW

Lp.	Nazwa	Forma organizacyjno-prawna	Adres strony internetowej	Data dostępu
Województwo dolnośląskie				
1.	Bielawski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://www.butw.pl	27.01.2020
2.	Bierutowski Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Ośrodku Kultury i Sportu	dom, ośrodek kultury	https://okiswbierutowie.pl/bierutowski-universytet-trzeciego-wieku/	27.01.2020
3.	Dzierżoniowski Uniwersytet Trzeciego Wieku	fundacja	https://utwdzierzoniow.blogspot.com/	29.01.2020
4.	Karkonoski Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Jeleniej Górze	szkoła wyższa	http://www.kpswjg.pl/pl/kutw	2.03.2020
5.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy	szkoła wyższa	http://www.pwsz.legnica.edu.pl/strona-1742-utw_onas-4	2.03.2020
6.	Stowarzyszenie Pożytku Publicznego Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://pl-pl.facebook.com/utwmilicz/	14.03.2020
7.	Polkowicki Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Uczelni Jana Wyżykowskiego	szkoła wyższa	http://putw.ujw.pl/index.php?id=info	3.03.2020
8.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wałbrzyskiej Wyższej Szkole Zarządzania i Przedsiębiorczości	szkoła wyższa	https://wvwszip.pl/universytet-iii-wieku/	2.03.2020
9.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Wrocławskim	szkoła wyższa	http://utw.uni.wroc.pl/	29.02.2020
10.	Uniwersytet Trzeciego Wieku na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu	szkoła wyższa	http://www.ue.wroc.pl/universytet_iii_wieku/1817/universytet_trzeciego_wieku_oddzial_we_wroclawiu.html	29.02.2020
11.	Międzykulturowa Akademia Trzeciego Wieku przy Ewangelikalnej Wyższej Szkole Teologicznej	szkoła wyższa	https://www.ewst.pl/matw/	3.03.2020

12.	Uniwersytet Otwarty przy Uniwersytecie Przyrodniczym we Wrocławiu	szkoła wyższa	http://otwarty.up.wroc.pl/	29.02.2020
Województwo kujawsko-pomorskie				
13.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Miejskim Domu Kultury	dom, ośrodek kultury	http://mdkbarcin.com.pl/	28.01.2020
14.	Kujawski Uniwersytet Trzeciego Wieku	dom, ośrodek kultury	https://kpck.pl/kujawski-uniwersytet-trzeciego-wieku/	28.01.2020
15.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Wyższej Szkoły Gospodarki	szkoła wyższa	http://www.u3w.byd.pl/id,1/strona-glowna	28.01.2020
16.	Kazimierzowski Uniwersytet Trzeciego Wieku	szkoła wyższa	http://kutw.pl/	28.01.2020
17.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy	szkoła wyższa	http://utw.utp.edu.pl/	29.02.2020
18.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Chełmińskim Domu Kultury	dom, ośrodek kultury	http://chdk.pl/utwo.html	28.01.2020
19.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wyższej Szkole Zarządzania Środowiskiem	szkoła wyższa	http://www.wszs.tuchola.pl/uczelnia/uniwersytet3wieku	3.03.2020
20.	Włocławski Uniwersytet Trzeciego Wieku	centrum kształcenia ustawicznego	https://wutw.ckziu.wloclawek.pl/	9.03.2020
21.	Stowarzyszenie Włocławski Uniwersytet Seniora	stowarzyszenie	http://ksw.wloclawek.pl/dzialania/kujawsko-dobrzynski-uniwersytet-trzeciego-wieku/stowarzyszenie-wloclawski-uniwersytet-seniora/	8.03.2020
22.	Uniwersytet Trzeciego Wieku WSG Cekcyn – filia	szkoła wyższa	http://www.u3w.byd.pl/id,121/cekcy	28.01.2020
23.	Uniwersytet Trzeciego Wieku WSG Brzoza – filia	szkoła wyższa	http://www.u3w.byd.pl/id,69/brzoza-gm-nowa-wies-wielka	28.01.2020
24.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Grudziądzu przy Wyższej Szkole Demokracji	szkoła wyższa	http://wsd.info.pl/uniwersytet-trzeciego-wieku.html	5.03.2020
Województwo lubelskie				
25.	Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku filia w Białej Podlaskiej	organizacja pozarządowa	http://utw.lublin.pl/filie/filia-lutw-w-bialej-podlaskiej/	28.01.2020

Problemy dostępności Uniwersytetów Trzeciego Wieku dla niepełnosprawnych seniorów

26.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Państwowej Szkoły Wyższej PSW im. Papieża Jana Pawła II	szkoła wyższa	http://www.utw.pswbp.pl/	28.01.2020
27.	Stowarzyszenie Biłgorajski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://pl-pl.facebook.com/pages/category/Community-College/Uniwersytet-Trzeciego-Wieku-w-Bi%C5%82goraju-153858741637297/	28.01.2020
28.	Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku	organizacja pozarządowa	http://utw.lublin.pl/	28.01.2020
Województwo lubuskie				
29.	Drezdenecki Uniwersytet Trzeciego Wieku	biblioteka	https://pl-pl.facebook.com/Uniwersytet.Trzeciego.Wieku.Drezdenko/	28.01.2020
30.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://utw-gorzow.pl/	30.01.2020
31.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gubinie przy Gubińskim Domu Kultury	dom, ośrodek kultury	https://gdk24.pl/category/uniwersytet-iii-wieku/	30.01.2020
32.	Zbąszyński Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://zbaszynek.pl/PL/3245/ZUTW/#	14.03.2020
33.	Uniwersytet Trzeciego Wieku we Wschowie	dom, ośrodek kultury	http://utw.zw.pl/	14.03.2020
Województwo łódzkie				
34.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Bełchatowie	dom, ośrodek kultury	https://www.mckbelchatow.pl/uniwersytet-trzeciego-wieku	27.01.2020
35.	Łaski Uniwersytet Trzeciego Wieku	dom, ośrodek kultury	https://laskidomkultury.com.pl/utw/	27.01.2020
36.	Łęczycki Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://lutw.pl/	28.01.2020
37.	Uniwersytet Trzeciego Wieku – Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna	szkoła wyższa	http://www.utw.ahe.lodz.pl/	5.03.2020
38.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Politechniki Łódzkiej	szkoła wyższa	https://www.p.lodz.pl/pl/uniwersytet-trzeciego-wieku-politechniki-lodzkiej	9.03.2020
39.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności w Łodzi	szkoła wyższa	http://wsinf.edu.pl/p-5-Uniwersytet-III-Wieku	5.03.2020
40.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Politechniki Łódzkiej-Filia Wykładowa w Aleksandrowie Łódzkim	szkoła wyższa	https://aleksandrow-lodzki.pl/uniwersytet-trzeciego-wieku/	13.03.2020

41.	Bialski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://www.biblioteka-bialarawska.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=29&Itemid=169	14.03.2020
Województwo małopolskie				
42.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Andrychowie	stowarzyszenie	http://utw.andrychow.eu/	30.01.2020
43.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Brzesku	dom, ośrodek kultury	http://www.mok.brzesko.pl/universytet-trzeciego-wieku-w-brzesku/	4.02.2020
44.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Chrzanowie	stowarzyszenie	http://www.utw.chrzanow.pl/	4.02.2020
45.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Dąbrowskim Domu Kultury w Dąbrowie Tarnowskiej.	stowarzyszenie	http://www.utwdt.pl/	10.02.2020
46.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Politechniki Krakowskiej w Centrum Pedagogiki i Psychologii PK	szkoła wyższa	http://www.epip.pk.edu.pl/universytet-trzeciego-wieku/	13.03.2020
47.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie	szkoła wyższa	https://utw.uek.krakow.pl/	29.02.2020
48.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie	szkoła wyższa	https://utw.urk.edu.pl/	29.02.2020
49.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II, w Krakowie	szkoła wyższa	http://oldwww.upjp2.edu.pl/node/739	1.03.2020
50.	Stowarzyszenie Limanowski Uniwersytet Trzeciego Wieku w Limanowej	stowarzyszenie	http://www.utw.limanowa.edu.pl/	9.02.2020
51.	Stowarzyszenie Sądecki Uniwersytet Trzeciego Wieku w Nowym Sączu	stowarzyszenie	http://www.sutw.pl/	10.02.2020
52.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Nowym Targu	stowarzyszenie	http://www.utw.nowytag.pl/	10.02.2020
53.	Stowarzyszenie Rabczański Uniwersytet Trzeciego Wieku w Rabce Zdroju	stowarzyszenie	http://www.u3w.rabka-net.pl/	9.02.2020

Problemy dostępności Uniwersytetów Trzeciego Wieku dla niepełnosprawnych seniorów

54.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Suchoj Beskidzkiej	szkoła wyższa	https://www.wste.edu.pl/studia/universytet-trzeciego-wieku	5.03.2020
55.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	szkoła wyższa	http://utw.up.krakow.pl/	1.03.2020
Województwo mazowieckie				
56.	Stowarzyszenie Błoński Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://utw.blonie.pl/	5.02.2020
57.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Ośrodku Kultury	dom, ośrodek kultury	http://www.kulturagk.pl/utw	5.02.2020
58.	Stowarzyszenie „EUROPA I MY”	organizacja pozarządowa	http://www.europaimy.org/pl/nasze-dzialania/utw	5.02.2020
59.	Gminny Uniwersytet Trzeciego Wieku	organizacja pozarządowa	http://aktywneleszno.pl/2019/04/ruszaja-zapisy-na-gminny-universytet-trzeciego-wieku/	30.01.2020
60.	Stowarzyszenie Radość Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://www.aktywnyse-niormm.pl/	15.03.2020
61.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Politechnice Warszawskiej	szkoła wyższa	http://www.utw.pw.edu.pl/	13.03.2020
62.	Warszawski Uniwersytet Trzeciego Wieku im. Fryderyka Chopina	stowarzyszenie	http://wutw.waw.pl/	6.02.2020
63.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wyższej Szkole Menedżerskiej	szkoła wyższa	http://wsm.warszawa.pl/kandydaci/praski-universytet-iii-wieku/utw	5.03.2020
64.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Szkoły Wyższej PR	szkoła wyższa	http://collegiumverum.pl/universytet-trzeciego-wieku/	6.03.2020
65.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Collegium Civitas w Warszawie	szkoła wyższa	https://www.civitas.edu.pl/oferta-edukacyjna/universytet-trzeciego-wieku-collegium-civitas/czym-jest-utwcc	9.03.2020
66.	Pierwszy Żoliborski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://utwzoliborz.pl/	15.03.2020
67.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Żyrdowie	stowarzyszenie	http://www.utwzyrdow.pl/	6.03.2020
68.	Uniwersytet Otwarty Trzeciego Wieku Towarzystwa Demokratycznego Wschód	organizacja pozarządowa	http://www.tdw.org.pl/tekst,universityet-otwarty-trzeciego-wieku,218.html	15.03.2020

Województwo opolskie				
69.	Uniwersytet Trzeciego Wiek przy Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej w Brzegu	szkoła wyższa	http://wshe.edu.pl/universytet-trzeciego-wieku/	4.02.2020
70.	Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Uniwersytetu Trzeciego Wiek im. Marii Bilwin w Głuchołazach	stowarzyszenie	http://www.utwglucholazy.pl/	4.02.2020
71.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wiek	stowarzyszenie	http://www.sutwkedzierzynkozle.pl/	5.02.2020
Województwo podkarpackie				
72.	Dębicki Uniwersytet Trzeciego Wiek Fundacja PRO EUROPAE BONO	organizacja pozarządowa	http://www.dutw.pl/	13.02.2020
73.	Mieleski Uniwersytet Trzeciego Wiek przy Towarzystwie Miłośników Ziemi Mieleskiej	stowarzyszenie	http://www.mutw.mielec.pl/	10.02.2020
74.	Uniwersytet Trzeciego Wiek przy Państwowej Uczelni Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego	stowarzyszenie	http://www.pwsz.tarnobrzeg.pl/category/universytet-3-wieku/	6.03.2020
75.	Akademia 50+ Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie	szkoła wyższa	https://wsiz.rzeszow.pl/uczelnia/jednostki-wsiiz/inne-jednostki/akademia-50-plus/	7.03.2020
Województwo podlaskie				
76.	Uniwersytet Trzeciego Wiek w Augustowie	stowarzyszenie	https://utwaugustow.blogspot.com/	13.02.2020
77.	Bielskie Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wiek	stowarzyszenie	https://www.facebook.com/Bielskie-Stowarzyszenie-Universytet-Trzeciego-Wiek-978960628899109/	14.02.2020
78.	Uniwersytet Trzeciego Wiek w Białymstoku	stowarzyszenie	http://utw.uwb.edu.pl/	14.02.2020
79.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wiek w Hajnówce	stowarzyszenie	http://www.utw.hajnowka.pl/	15.03.2020
80.	Uniwersytet Trzeciego Wiek w Wysokiem Mazowieckiem	stowarzyszenie	http://www.wysokiemazowieckie.pl/index.php/universytet-trzeciego-wieku	16.03.2020
81.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wiek w Sokółce	stowarzyszenie	http://www.utwsokolka.cba.pl/	16.03.2020

Problemy dostępności Uniwersytetów Trzeciego Wieku dla niepełnosprawnych seniorów

82.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łapach	biblioteka	https://www.bibliotekalapy.pl/index.php/nasza-dzialalnosc/uniwersytet-iii-wieku	16.03.2020
83.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Grajewie	stowarzyszenie	http://e-grajewo.pl/wiadomosc,Uniwersytet_Trzeciego_Wieku,40115.html	22.03.2020
84.	Siemiatycki Uniwersytet Trzeciego Wieku	dom, ośrodek kultury	http://sok.net.pl/sok/pages/home/home_index.php	22.03.2020
85.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Ciechanowcu	stowarzyszenie	https://www.facebook.com/pages/category/Non-Governmental-Organization--NGO-/UTW-w-Ciechanowcu-797726263700493/	22.03.2020
86.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Miejskim Ośrodku Kultury w Zambrowie	dom, ośrodek kultury	https://www.mokzambrow.pl/?tresc=uniwersytet	22.03.2020
Województwo pomorskie				
87.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Czersku	stowarzyszenie	https://czersk.pl/strona-121-uniwersytet_trzeciego_wieku.html ; http://archiwalna.czersk.pl/uniwersytet-trzeciego-wieku/historia/	14.02.2020
88.	Gdański Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://gutw.ug.edu.pl/	14.02.2020
89.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Ateneum – Szkoły Wyższej w Gdańsku	szkoła wyższa	https://www.ateneum.edu.pl/oferta/uniwersytet-trzeciego-wieku/uniwersytet-trzeciego-wieku/	7.03.2020
90.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku	szkoła wyższa	http://utw.awfis.net/	14.02.2020
91.	Pelpliński Uniwersytet Trzeciego Wieku	biblioteka	http://www.uniwersytet.pelplin.pl/	14.02.2020
92.	Gdańska Akademia Seniora	inna jednostka powołana przez urząd gminy, miasta	http://ckziu1.gda.pl/oferta-educacyjna/gdanska-akademii-seniora	16.03.2020
93.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Redzie przy Stowarzyszeniu Przyjaciół Biblioteki	organizacja pozarządowa	http://www.biblioteka.reda.pl/page/wokol-biblioteki-uniwersytet-trzeciego-wieku-m-26.html	16.03.2020

Województwo śląskie				
94.	Bielski Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Akademii Techniczno-Humanistycznej	szkoła wyższa	https://www.utw.ath.bielsko.pl/	28.01.2020
95.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Górnośląskiej Wyższej Szkole Handlowej im. W. Korfańtego	szkoła wyższa	https://www.gwsh.pl/utw/	28.01.2020
96.	Bytomski Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Centrum Kształcenia Ustawicznego im. Wojciecha Korfańtego	centrum kształcenia ustawicznego	https://utw.bytom.pl/	28.01.2020
97.	Górnośląski Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Centrum Kształcenia Ustawicznego Ekonomistów	centrum kształcenia ustawicznego	http://www.gutw.pl/index.php	28.01.2020
98.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Czeladzi	biblioteka	http://www.czeladz.pl/sprawy_spoeczne/Uniwersytet_Trzeciego_Wieku	17.03.2020
99.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej	szkoła wyższa	http://wz.pcz.pl/uniwersytet-trzeciego-wieku/	13.03.2020
100.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Pałacu Kultury Zagłębia	dom, ośrodek kultury	http://www.palac.art.pl/pl/strona/uniwersytet-iii-wieku	17.03.2020
101.	Gliwicki Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://utwgliwice.wordpress.com/	10.02.2020
102.	Uniwersytet Trzeciego Wieku Jastrzębie-Zdrój	szkoła wyższa	http://utw.us.edu.pl/jastrzebie	2.03.2020
103.	Jaworznicki Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://jaworznickiutw.pl/	17.03.2020
104.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Śląskim	szkoła wyższa	http://utw.us.edu.pl/	2.03.2020
105.	Uniwersytet Trzeciego Wieku WNoZ Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	szkoła wyższa	https://sum.edu.pl/aktualnosci-i-komunikaty-utw-wnoz	18.03.2020
106.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Lublińcu	stowarzyszenie	http://utwlubliniec.blogspot.com/	7.03.2020

Problemy dostępności Uniwersytetów Trzeciego Wieku dla niepełnosprawnych seniorów

107.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://www.utwlazy.pl/	10.02.2020
108.	Porębski Uniwersytet Trzeciego Wieku Wyższej Szkoły Humanitas	szkoła wyższa	https://www.humanitas.edu.pl/UTW_Poreba	18.03.2020
109.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Śląskim Grupa Sosnowiec	szkoła wyższa	http://utw.us.edu.pl/sosnowiec	2.03.2020
110.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Wyższej Szkole Humanitas	szkoła wyższa	https://www.humanitas.edu.pl/UTW/UTW_UTW_Humanitas	7.03.2020
111.	Uniwersytet Trzeciego Wieku WFzOML Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	szkoła wyższa	https://sum.edu.pl/aktualnosci-i-komunikaty	18.03.2020
112.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Świętochłowicach	stowarzyszenie	http://www.utw-swietochlowice.pl/	10.02.2020
113.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wyższej Szkole Zarządzania i nauk Społecznych im. ks. Emila Szramka	szkoła wyższa	https://www.ka.edu.pl/tychy/uniwersytet-trzeciego-wieku/	8.03.2020
114.	Uniwersytet Trzeciego Wieku WLZ Śląskiego Uniwersytetu Medycznego	szkoła wyższa	https://sum.edu.pl/aktualnosci-i-komunikaty-utw-wlz	18.03.2020
115.	Zawierciański Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://www.u3wzawiercie.pl/	13.02.2020
116.	UTW w Będzinie przy Dziennym Domu Pomocy Społecznej	instytucja pomocy społecznej	http://www.mops.bedzin.pl/butw	19.03.2020
Województwo świętokrzyskie				
117.	Stowarzyszenie Świętokrzyski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://www.sutw-kielce.pl/	9.02.2020
118.	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach	szkoła wyższa	http://www.ujk.edu.pl/uniwersytet_trzeciego_wieku.html	27.02.2020
119.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łagowie Świętokrzyskim	stowarzyszenie	http://www.lagowgmina.pl/asp/pl_start.asp?typ=23&menu=154&strona=1	19.03.2020

120.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości	stowarzyszenie	http://www.wsbip.edu.pl/index.php	14.02.2020
121.	Sandomierski Uniwersytet Trzeciego Wieku	szkoła wyższa	https://sandomierz.ujk.edu.pl/universytet-iii-wieku/	19.03.2020
122.	Skarżyski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://skarzynski-utw.pl/	19.03.2020
123.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Starachowicach	stowarzyszenie	http://utw.starachowice.pl/	8.03.2020
124.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Opatowie przy Starostwie Powiatowym	stowarzyszenie	http://www.opatow.pl/strona-77-universytet_trzeciego_wieku.html	20.03.2020
125.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Busko Zdroju przy Buskim Samorządowym Centrum Kultury	dom, ośrodek kultury	https://www2.bsck.busko.pl/pl/utw.html	20.03.2020
126.	Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://www.utwjedrzejow.pl/	20.03.2020
127.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Pińczowie przy Centrum Kultury	dom, ośrodek kultury	http://psck.pl/universytet-trzeciego-wieku/o-universytecie.html	20.03.2020
Województwo warmińsko-mazurskie				
128.	Bartoszycki Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://university.bartoszyce.pl/	27.02.2020
129.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Braniewie	stowarzyszenie	https://www.facebook.com/Uniwersytet-Trzeciego-Wieku-w-Braniewie-250535925516751/	27.02.2020
130.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Działdowie	stowarzyszenie	http://www.utwdzialdowo.eu/	21.03.2020
131.	Uniwersytet Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych w Elblągu	stowarzyszenie	http://www.utwion.elblag.pl/	27.02.2020
132.	Warmińsko-Mazurski Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://utw.olsztyn.pl/	27.02.2020
133.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Białej Piskiej – filia WSG	szkoła wyższa	http://www.bialapiska.eu/strona-71-universytet_trzeciego_wieku_w_bialej.htm-1?11e10eb454818832a34fe-9e08aad1b69#PAN_1	21.03.2020

Problemy dostępności Uniwersytetów Trzeciego Wieku dla niepełnosprawnych seniorów

Województwo wielkopolskie				
134.	Gnieźnieński Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	https://gutw.edupage.org/	28.02.2020
135.	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Lesznie	stowarzyszenie	https://www.utw.leszno.pl/	6.02.2020
136.	Uniwersytet Każdego Wieku Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu	szkoła wyższa	https://www.wsb.pl/poznan/studia-i-szkolenia/uniwersytet-kazdego-wieku	8.03.2020
137.	Akademia Trzeciego Wieku przy Collegium Da Vinci	szkoła wyższa	https://cdv.pl/o-nas/collegium-da-vinci/atw/	9.03.2020
138.	Uniwersytet Trzeciego Wieku „Calisia”	stowarzyszenie	https://calisia.kalisz.pl/	10.02.2020
139.	Otwarta Wszechnica Ekonomiczna „ERGA OMNES” przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu	szkoła wyższa	https://ue.poznan.pl/pl/oferta-edukacyjna,c3/uniwersytet-iii-wieku,c362/	29.02.2020
140.	Gostyński Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://gutw.logostyn.pl/	28.02.2020
141.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Trzciance	stowarzyszenie	https://pl-pl.facebook.com/UniwersytetTrzeciegoWieku-Trzcianka/	21.03.2020
142.	Uniwersytet Trzeciego Wieku we Wronkach przy Wronieckim Ośrodku Kultury	dom, ośrodek kultury	http://www.wokwronki.pl/pl/utw.html	21.03.2020
Województwo zachodniopomorskie				
143.	Barlinecki Uniwersytet Trzeciego Wieku	stowarzyszenie	http://www.utwbarlinek.pl/	28.02.2020
144.	Drawieński Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Towarzystwie Przyjaciół Ziemi Drawińskiej	organizacja pozarządowa	https://www.facebook.com/Drawie%C5%84ski-Uniwersytet-Trzeciego-Wieku-164263294097179/	28.02.2020
145.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Kołobrzegu	stowarzyszenie	http://utw.kolobrzeg.eu/	28.02.2020
146.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Politechnice Koszalińskiej	szkoła wyższa	http://utw.tu.koszalin.pl/	13.03.2020
147.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Stargardzie Szczecińskim	stowarzyszenie	https://www.utw.stargard.pl/	28.02.2020
148.	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Szczecinie	stowarzyszenie	http://www.sutw.szczecin.pl/chapter_129000.asp	28.02.2020

ACCESSIBILITY PROBLEMS OF THIRD AGE UNIVERSITIES FOR DISABLED SENIORS

Poland has been working for years to implement the idea of lifelong learning, including by adopting a document “Lifelong Learning Perspective”. One of the issues noted in this document is the importance of learning to keep active seniors. Statistics show that between 32 and 52 percent of this population are people with reduced ability. For them, the use of UTW depends on taking into account their special needs arising from disability. The article shows requirements of the Act on ensuring accessibility for people with special needs and accessibility standards for cohesion policy 2014–2020. The author analyzes the content of UTW websites, seeking answers to the question: are they targeted at people with disabilities? The analysis shows that disabled seniors are still a marginalized group. The exact answer to the question about the access of people with disabilities to UTW could only give a study conducted on a larger scale.

Keywords: disability, old age, disabled people, seniors, accessibility, Third Age Universities

Zgłoszenie artykułu: 5.04.2020

Recenzje: 14.06.2020

Rewizja: 21.07.2020

Akceptacja: 22.07.2020

Publikacja on-line: 30.09.2020